

ศาสนสมบัติภายใน วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร* RELIGIONS WITHIN WAT DEVARAJKUNCHORN VARAVIHARN

พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตฺโต พุ่มพวง)

PhrathepKhunaporn (Sophon Sophanachitto Phumphuang)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: watdevaraj@hotmail.com

บทคัดย่อ

วัดเทวราชกุญชรวรวิหาร เป็นวัดพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 90 ถนนศรีอยุธยา แขวงวรชัยพบาล เขตดุสิต จังหวัดกรุงเทพมหานคร อาณาเขตทั้งหมดของวัดเทวราชกุญชรมีดังนี้คือ ทางด้านทิศเหนือติดกับถนนศรีอยุธยา ตอนโค้งลงแม่น้ำเจ้าพระยาและเขตท่าวาสุกรี ส่วนทางด้านทิศใต้ติดกับปากคลองผดุงกรุงเกษม และตลาดเทวราชของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ส่วนทางด้านทิศตะวันออกติดกับถนนศรีอยุธยา และตลาดเทวราชของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ส่วนทางด้านทิศตะวันตกติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาและเขตอภัยทานทำน้ำวัดเทวราชกุญชร วรวิหาร ที่ดินที่ตั้งวัดมีทั้งหมดจำนวน 20 ไร่ และยังมีที่ธรณีสงฆ์แปลงที่แขวงวรชัยพบาล เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ทั้งหมด 1 ไร่ 1 งาน 94 ตารางวา มีหนังสือกรรมสิทธิ์ คือโฉนดที่ดินเลขที่ 8902 วัดเทวราชกุญชรวรวิหาร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนาเป็นพระอารามหลวง และพระราชทานนามว่า “วัดเทวราชกุญชร” แปลว่า “ช้างพระอินทร์” ปัจจุบันกรมศิลปากรจดทะเบียนเป็น โบราณสถานสำคัญ วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นวัดที่สวยงามทางสถาปัตยกรรมที่ได้รับการอนุรักษ์จากกรมศิลปากรจดทะเบียนขึ้นเป็นโบราณสถานสำคัญ ซึ่งมีสถาปัตยกรรมอันสวยงามและทรงคุณค่า มากมาย ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้คือ 1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของกรมการศาสนา 2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาครอบคลุม 5 ด้าน 1) ด้านการพัฒนาตนของเจ้าอาวาส 2) ด้านการบริหารจัดการเสนาสนะในวัด 3) ด้านการปกครองดูแลภิกษุในวัด 4) ด้านการอนุเคราะห์อาคันตุกะภิกษุ 5) ด้านการสงเคราะห์ทุกข์สัตว์

คำสำคัญ: วัด, ศาสนสมบัติ, การบริหารจัดการ

* Received 26 February 2021; Revised 8 March 2021; Accepted 22 March 2021

Abstract

Wat Devarajkunchorn Varaviharn is Wat Phra Aram Luang, third floor, Varaviharn type, located at 90 Sri Ayutthaya Road, Wachira Phayaban Sub-district, Dusit District, Bangkok The entire territory of Wat Devarajkunchorn is as follows: On the north side next to Sri Ayutthaya Road When bowing down the Chao Phraya River and Tha Wa Su Kri District On the south side next to the mouth of Khlong Phadung Krung Kasem And the Devaraj Market of the Crown Property On the east side next to Sri Ayutthaya Road And the Devaraj Market of the Crown Property On the west side, it is adjacent to the Chao Phraya River and the Aphaitan District, Devarajkunchorn Varaviharn Temple. With a total area of 1 rai 1 ngan 94 square wah with a title letter Is the title deed number 8902, Wat Devarajkunchorn Varaviharn. During the reign of King Mongkut, King Rama IV established a royal temple. And bestowed the name “Wat Devarajkunchorn” means “Phra Indra Elephant”. Currently, the Fine Arts Department is registered as Important archaeological site Wat Devarajkunchorn Varaviharn., which is located on the bank of the Chao Phraya River. It is a beautiful architectural temple that has been preserved by the Fine Arts Department, registered as an important archaeological site. Which has many beautiful and valuable architecture. Religious treasures are divided into 2 types as follows: 1) the central treasures, including the property of the Department of Religious Affairs, 2) the treasures of the temple, including the property of a temple The Buddhist scriptures cover 5 aspects: 1) the self-development of the abbot 2) the management of the sentiment in the temple 3) the administration and care of the monks in the temple 4) the assistance of the monks 5) the welfare of the laymen.

Keywords: Temple, Treasures, Management

บทนำ

รัชสมัยรัชกาลที่ 1 - แรกสถาปนาพระอาราม วัดเทวราชกุญชร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร เดิมเป็นวัดราษฎร์สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวบ้านเรียกว่า “วัดสมอแครง” เล่ากันว่าเพราะมีต้นสมอร่องแร้งมาก บ้างก็สันนิษฐานว่า “สมอ” เพี้ยนมาจากคำว่า “ถมอ” (ถะมอ) เป็นภาษาเขมรแปลว่า “หิน” วัดนี้คงเรียกกันครั้งแรกว่า “ถมอแครง” ซึ่งแปลว่า “หินแครง” สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวัง

บรรสถานมงคล ในรัชกาลที่ 1 ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ต่อมา สมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ กรมหลวงพิทักษ์มนตรี พระโอรสของสมเด็จพระศรีสุदारักษ์ ซึ่งเป็นพระเชษฐภคินีของรัชกาลที่ 1 (ต้นสกุลมนตรีกุล) ทรงบูรณะต่อ โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาญจนากร กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ 2 (ต้นราชสกุลกาญจนากร) ทรงอุปถัมภ์ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดี พระโอรสทรงอุปถัมภ์ ต่อ หลังจากนั้นเจ้านายผู้สืบสกุลกาญจนากรให้ความอุปถัมภ์โดยลำดับ (วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร, 2560)

หมายกำหนดผูกพัทธ์ สมุดไทยดำ, อักษรไทย, ภาษาไทย, เส้นดินสอขาว, หมายรับสั่ง รัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1183 เลขที่ 2 หอสมุดแห่งชาติมีความว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏชัดว่าวัดสมอแครงใช้เป็นสถานที่ฌาปนกิจศพของขุนนางฝ่ายวังหน้า เนื่องจากเป็นวัดที่ตั้งอยู่นอกเขตกำแพงพระนคร และเป็นวัดในเขตความรับผิดชอบของวังหน้า ดังปรากฏหลักฐานในหมายรับสั่งรัชกาลที่ 2 จุลศักราช 1183 (พุทธศักราช 2364) เลขที่ 2 ระบุว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานเพลิงศพมื่นจงขวา ขุนนางสังกัดพระอาลักษณ์ฝ่ายวังหน้า ณ วัดสมอแครง เมื่อวันแรม 6 ค่ำ พุทธศักราช 2364 ว่า "...ด้วยพระยารามารับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่าจะได้ชักศพมื่นจงขวา บ้านอยู่ ณ คลองบางลำพู บ้านพระอาลักษณ์วังหน้า ไป ณ เมรุวัดสมอแครง ณ วันแรม 6 ค่ำ เดือน 6 เพลาเช้า ครั้นเพลาย่ำ จะพระราชทานเพลิงนั้นให้ชาวพระคลังวิเสทรับเลกต่อพระสัสดี ต่อพันพุ่ม พันเทพราช 20 คน ถอยเอาเรือขนานลำหนึ่งไปรับศพที่บ้าน..." (หมายกำหนดผูกพัทธ์ สมุดไทยดำ, อักษรไทย, ภาษาไทย, เส้นดินสอขาว, 2364) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค) รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการบูรณะซ่อมแซม วัดสมอแครงอีกครั้งหนึ่ง ดังปรากฏหลักฐานในราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ว่า "กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์บูรณะวัดสมอแครงวัด 1..." การซ่อมแซมวัดสมอแครงครั้งนั้น สันนิษฐานว่าน่าจะตรงกับ พุทธศักราช 2392 เนื่องจากพบหลักฐานสมุดไทยร่างสารตรา หมวดจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 หมายเหตุจุลศักราช 1211 (พุทธศักราช 2329) ระบุว่าเจ้าพระยาจักรีมีสารตราไปถึงพระยาพิษณุโลก พระยาสุพรรณโลก พระยาสุโขทัย พระยาพิษณุ พระยาพิชัย พระยาพิจิตร พระยาแก้วกำแพงเพชร พระยาตาก พระยานครสวรรค์ พระยาเถิน ให้เกณฑ์ตัดไม้ขอนสักซ่อมแซมวัดมหาธาตุ วัดพรหมสุรินทร์ และวัดสมอแครงสาเหตุที่ต้องบูรณะวัดสมอแครงเนื่องจากพระอุโบสถเดิม มีขนาดไม่เพียงพอต่อการทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์ จึงโปรดเกล้าให้ขยายพระอุโบสถวัดสมอแครงให้กว้างขึ้นกว่าเดิม (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค), 2547) ดังความในร่างสารตราดังกล่าวว่า

ราชกิจจานุเบกษา ข้อมูลที่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ว่าด้วยเรื่อง "แจ้งความกระทรวงธรรมการ แผนกรมธรรมการ เรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดเทวราชกุญชร" ดังมีความว่า ด้วยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.พระมหาสมณะประธานรายงาน

ปฏิสังขรณ์ ของพระครูสมุห์วรคณิศรสิทธิการ ผู้รั้งเจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชร มายัง กระทรวงธรรมการว่า พระครูสมุห์วรคณิศรสิทธิการ ได้เบิกเงินราย ทรงพระราชอุทิศ 2,000 บาท กับเงิน ผลประโยชน์ ขว่ง วัดเทวราชกุญชรอีก 4,788 บาท 4 สตางค์ ไปจาก กระทรวงธรรมการ แลเรียไรจาก ท่านที่ทรงพระศรัทธา และศรัทธาได้ 3,504 บาท รวมทั้งสิ้น เป็นเงิน 10,929 บาท 4 สตางค์ จัดการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ กุฏิ 3 หลัง ก่อถนนในวัด 14 สายแล้วเสร็จ มีราย พระนาม และ นามผู้บริจาคทรัพย์ แจ้ง ต่อไปนี้คือ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเลกฤทธิ์ 1,044 บาท อำแดงเอม อำแดงเปลี่ยน อำแดงเง็ก รายละ 400 บาท อำแดงกลื่น 200 บาท นายปิ่น 105 บาท พระกัณภัยบาทว์ 90 บาท อำแดงบัว 63 บาท หม่อมเจ้าสารภี 54 บาท พระองค์เจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าเหมวดี 50 บาท ยำแดงจ่าง 45 บาท ขุนราชคฤหรัักษ์ อำแดงจิ้น รายละ 43 บาท ยำแดงอ้อม 41 บาท พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุพระยาเสถียรสุรประเพณี นายพันโท พระสรชาญพลไกร อำแดง หลิน อำแดงจิบ รายละ 40 บาท ตำแดงกลื่น อำแดงจิบ รายละ 36 บาท อำแดงเง็ก 35 บาท นายพันตรี หลวงชาติสรสิทธิ์กับนายร้อยโทเย็น รวมกัน 30 บาท พระยาศรีภักดากร 20 บาท อำแดงคำ อำแดงสุ่น รายละ 16 บาท อำแดงเล็ก 11 บาท พระยาพิบูลย์สงคราม นายเจิม รายละ 10 บาท (ปฏิสังขรณ์วัดเทวราชกุญชร, 2458)

จ่านายสิบเปรม หม่อมราชวงศ์ชุ่ม อำแดงเจียน ตำแดงปลั่ง ยำแดงเอม รายละ 8 บาท ยำแดงเฮียะ 6 บาท อำแดงถนอม 5 บาท รายย่อย 84 บาท ผู้บริจาคทรัพย์ มีความยินดี รับ พระราชทานถวายพระราชกุศลกระทรวงธรรมการได้นำความกราบบังคมทูลใต้ฝ่าละอองธุลี พระบาท แจ้งความมา ณ วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2458 มหาอำมาตย์โท พระยาธรรมศักดิ์ มนตรี (ลงนามแทนเสนาบดี) รัชสมัยรัชกาลที่ 4 - พระราชทานนามพระอาราม "วัดเทวราช กุญชร" ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนาเป็น พระอารามหลวง และพระราชทานนามว่า "วัดเทวราชกุญชร" โดยคำว่า "เทวราช" แปลว่า "พระอินทร์" มาหน้าหน้าพระนามของพระองค์เจ้ากุญชร ซึ่งแปลว่า "ช้าง" รวมความแล้ว แปลว่า "ช้างพระอินทร์" ปัจจุบันกรมศิลปากรจดทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญ (วัดเทวราช กุญชร วรวิหาร, 2560) รัชสมัยรัชกาลที่ 9 - พระราชทานนาม "พระพุทธเทวราชปฏิมากร" พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานพระประธานประจำพระ อุโบสถว่า "พระพุทธเทวราชปฏิมากร" เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 สมเด็จพระนาง เจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทาน พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ จำนวน 1,00,000 บาท (หนึ่งล้านบาทถ้วน) เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2546 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลง- กรณบดินทรเทพยวรางกูรเมื่อครั้งทรงดำรงพระราชอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ มาทรงประกอบพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์พระพุทธเทวราชปฏิมากร เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2551 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร

เมื่อครั้งทรงดำรงพระราชอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารทรงพระสุหร่าย ทรงเจิมสายสังวาลถวายพระพุทธรูปพระปทุมมาศ พระราชทานเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 และอัญเชิญสายสังวาลคล้องถวายพระพุทธรูปพระปทุมมาศ เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2552 (วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร, 2560) พ.ศ. 2555 – สืบสานพระราชปณิธานการบูรณปฏิสังขรณ์ พ.ศ. 2555 คณะกรรมการอนุรักษ์และทำนุบำรุงศาสนสถานอันเกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และการส่งเสริมการเผยแผ่ศาสนา สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้เห็นชอบให้การสนับสนุนและดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ซึ่งแล้วเสร็จเมื่อปลายปี พ.ศ. 2556 พระอุโบสถจึงทวนคืนสู่ความสง่างามเคียงคู่พระอารามแห่งนี้ (วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร, 2560)

ศาสนสมบัติภายในวัดเทวราชกุญชร วรวิหาร

1) พระอุโบสถ 2) พระพุทธรูปพระปทุมมาศ 3) พระวิหาร 4) ศาลาราย 5) มณฑปจตุรมุข 6) พิพิธภัณฑสถาน 7) เทวราชธรรมศาลา (ศาลาการเปรียญ) 8) เทวราชบรรณศาลา (โรงเรียนพระปริยัติธรรม) 9) เทวราชกุญชร (กุฏิทรงปั้นหยา) 10) เทวราชธรรมสภา (กุฏิทรงตึก) 11) อาคารสงฆ์พระมงคลนาถ 12) ศาลาทำนุวัดเทวราชกุญชร

1. พระอุโบสถ พระอุโบสถ มีขนาดใหญ่และสูง กว้าง 17 เมตร ยาว 36 เมตร กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ทรงสร้าง มีเขตพัทธสีมา กว้าง 26 เมตร ยาว 43.50 เมตร มีกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ ที่มุมกำแพงแก้วมีเจดีย์อยู่ทั้ง 4 มุม ภายในกำแพงแก้วด้านทิศเหนือมีวิหารก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเป็นศาลารายก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องดินเผา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากุญชร กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ทรงสร้างขึ้นกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ มุมกำแพงแก้วมีเจดีย์ทั้ง 4 มุม พระอุโบสถผ่านกาลเวลามายาวนาน ในปี 2555 คณะกรรมการอนุรักษ์และทำนุบำรุงศาสนสถานเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และการส่งเสริมการเผยแผ่ศาสนา สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้เห็นชอบให้การสนับสนุนและดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ซึ่งแล้วเสร็จเมื่อปลายปี 2556 (พิสิฐ เจริญสุข และคณะ, 2551) พระอุโบสถของวัดได้รับการปฏิสังขรณ์โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ปัจจุบันภายในมีจิตรกรรมฝาผนังทั้งดงามและอยู่ในสภาพที่ได้รับการอนุรักษ์อย่างดี โดยตกแต่งด้วยสีน้ำเงินทะเลเป็นหลัก ภายในวัดยังเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวัดเทวราชกุญชร ซึ่งเป็นอาคารทรงไทยแบบสถาปัตยกรรมจีน-โปรตุเกส สร้างด้วยไม้สักทอง (วชิรา ชิดิกษุณพงศ์, 2558) ตามแบบดั้งเดิมทั้งหลัง

2. พระพุทธรูปพระปทุมมาศ เป็นพระประธานในพระอุโบสถ วัดเทวราชกุญชรวรวิหาร ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2546 เป็นพระพุทธรูปโลหะหล่อ ลงรักปิดทอง ปางมาวิชัย ฝีมือช่างสมัยทวารวดี ผสมอุททอง

หน้าตักกว้าง 4.35 เมตร สูงตั้งแต่พระเพลมาถึงยอดเปลวรัศมี 5.65 เมตร ความศักดิ์สิทธิ์แห่ง พระพุทธเทวราชปฏิมากร ตามประวัติเล่าว่า ในหลวงรัชกาลที่ 3 ทรงทราบมาว่า กรุงศรีอยุธยาพบพระทององค์ใหญ่ โปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศรไปอัญเชิญลงมายังพระนคร ในกรมได้ทรงต่อแพเชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ล่องลงมา ครั้นถึงปากคลองเทเวศร์ แพเกิดฉีกขาดเท่าไรก็ไม่มายังตำหนักแพ จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร เชิญพระพุทธรูปขึ้นที่วัดสมอแครง...ถนนศรีอยุธยา ตัดจากสวนจิตรลดา พุ่งลงแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งใจจะผ่าวัดเทวราชกุญชรออกเป็นสองซีก โดยจะรื้อพระอุโบสถ เพราะคิดว่า พระประธานเป็นพระก่อด้วยอิฐ แต่ปรากฏว่า พระประธานเป็นพระทอง ทางกรมเลียดถนนเลี้ยวขวาไปลงแม่น้ำเจ้าพระยา (นาวาเอก สวัสดิ์ จันทน์, 2515)

ส่วนสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวินิจฉัยที่มาของพระพุทธรูปนี้ ต่อมาเมื่อถึงสมัยเมื่อสร้างวัดเบญจมบพิตร หม่อมฉันไปทอดกฐินวัดเทวราชกุญชร สังเกตเห็นพระพักตร์พระพุทธรูปหล่อ ที่เป็นพระประธานในโบสถ์ เป็นลักษณะแบบพระสมัยทวารวดี แต่องค์พระเป็นพระแบบกรุงรัตนโกสินทร์ สืบตามได้ความว่า พระประธานองค์นั้น กรมพระพิทักษ์เทเวศร เชิญลงมาจากเมืองลพบุรี ก็เข้าใจว่า คงได้แต่เศียร มาหล่อองค์ที่ในกรุงเทพฯ หม่อมฉันจำขนาดไปตรวจดูที่เมืองลพบุรี เมื่อภายหลัง ก็พบกับแหล่งเดิมว่า เป็นพระประธานอยู่ในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ วัดอินทามิที่ตั้งพระพุทธรูปขนาดใหญ่เท่า นั้นไม่ วันที่ 28 กรกฎาคม 2552 พระเทพคุณาภรณ์ พร้อมด้วยคณะกรรมการบูรณปฏิสังขรณ์วัดเทวราชกุญชร ได้ดำเนินการจัดสร้าง สายสังฆาลประดับพระพุทธเทวราชปฏิมากร ขึ้น 1 เส้น เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยมอบให้ สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เป็นผู้ออกแบบ จัดสร้าง มีรูปลักษณะเป็นดอกพิกุลวางซ้อนกัน 5 ชั้น ประดับพลอยสังเคราะห์ พ.ศ. 2552 วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร มีอายุครบ 152 ปี ดังนั้นทางวัดจึงเห็นสมควรที่จะก่อสร้างอาคารอเนกประสงค์ ไว้เป็นสาธารณกุศล และอำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงการรองรับพุทธศาสนิกชน ผู้มีจิตศรัทธาที่มาร่วมทำบุญ โดยนำรูปจำลอง พระพุทธเทวราชปฏิมากร และรูป พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ 3 เศียร รูปหล่อองค์อมรินทร์เทวราช (จำลอง) มาประดิษฐานไว้ด้านหน้า และด้านหลังของเหรียญที่ระลึกจำลองแบบโดย ช่างสำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร ประกอบด้วย เนื้อทอง เนื้อชูปทอง เนื้อเงิน และเนื้อทองแดง เพื่อมอบเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้ที่มีร่วมทำบุญสร้างอาคารอเนกประสงค์ และร่วมสมทบทุนกองทุนบูรณะพระอารามหลวง องค์อมรินทร์เทวราช เป็นเทวตอองค์สำคัญ และถือว่าเป็นประมุขแห่งทวยเทพ และเป็นประธานเทวสภา มีอำนาจหน้าที่ปกครอง ควบคุม อารัง รักษา และบำรุงสรวรรคโลก และมนุษยโลก เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของมนุษยโลก ยามใดที่มีเรื่องเดือดร้อนขึ้นบนโลกมนุษย์ อาสนะของพระองค์ที่เคยอ่อนนุ่ม ก็จะต้องกระด้าง องค์อมรินทร์เทวราช ทรงถือวชิราวุธเป็นอาวุธ และมีช้างเอราวัณเป็นพาหนะ ช้างพระอินทร์เป็นช้างจำแลงของเทพบุตรนามว่า เอราวัณ เอราวัณเทพบุตร จะกลายร่างเป็นช้าง ก็ต่อเมื่อ

พระอินทร์ และเทพสหจรประสงค์จะเสด็จออกจากเทพวิมานสู่เทพอุทยานเท่านั้น หมายความว่า จะปรากฏเป็น คชาชาติ ที่มีอานุภาพนำอัสจรรย์ เพราะเดชแห่งบุญของท่าน ผู้มีบุญเท่านั้น มิเช่นนั้นแล้ว จะปรากฏแต่เพียงนามส่วน เอรಾವิน นั้นจะปรากฏเป็นเทพบุตร เหมือนเทพบุตรทั้งหลายในเทพนคร สำหรับ พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ของ วัดเทวราชกุญชร เป็นประติมากรรมหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ขนาดกว้าง 1.90 เมตร ยาว 2.24 เมตร สูง 2.50 ประดิษฐานอยู่บริเวณหน้า อาคารพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งมิมีประชาชนผู้มีจิตศรัทธาได้มากราบ ไหว้บูชาขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวทุกวัน (คมชัดลึก, 2552)

3. พระวิหาร ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของพระอุโบสถ มีสภาพชำรุดทรุดโทรม เช่นเดียวกับพระอุโบสถเมื่อปี 2547 ได้ทำการบูรณะใหม่ทั้งหลังแล้วเสร็จในปี 2548 ปัจจุบัน เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปต่างสมัย ขนาดหน้าตัก 19 นิ้ว สูง 43 นิ้ว เทด้วยทองเหลือง ลงลักปิดทอง จำนวน 9 องค์ ดังนี้ 1) ปางสมาธิ ศิลปะสมัยทวารวดี 2) ปางสมาธิ ศิลปะสมัย ลพบุรี 3) ปางมารวิชัย ศิลปะสมัยเชียงแสน 4) ปางมารวิชัย ศิลปะสมัยอยุธยา 5) ปางมารวิชัย ศิลปะสมัยสุโขทัย 6) ปางลีลา ศิลปะสมัยสุโขทัย 7) ปางสมาธิ ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น 8) ปางสมาธิ ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง 9) พระคันธารราษฎร์ (วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร, 2560)

4. ศาลาราย ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของพระอุโบสถ เดิมมี สภาพชำรุดทรุดโทรมใช้เป็นที่พักของ เมื่อปี 2547 ได้ทำการบูรณะใหม่ทั้ง 2 หลัง แล้วเสร็จ ในปี 2548 เป็นศาลารายที่มีความสวยงาม ภายในมีจิตรกรรมที่เพดาน และฝาผนัง บาน หน้าต่างด้านนอกเป็นลายรดน้ำ ด้านในเป็นรูปเทวดา ติดเครื่องปรับอากาศ ปัจจุบัน เป็นศาลา รับรอง เป็นสถานที่สวดมนต์ และอบรมวิปัสสนากรรมฐาน แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาและ พุทธศาสนิกชนทั่วไป ศาลารายทิศตะวันออก มีพระพุทธรูปไสยาสน์ ประดิษฐานอยู่ ขนาด กว้าง 2.33 เมตร ศาลารายทิศตะวันตก มีพระพุทธรูปปางสมาธิ หน้าตักกว้าง 1.28 เมตร สูงตั้งแต่ พระเพลาลึงเปลวรัศมี 1.77 เมตร (วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร, 2560)

5. มณฑปจตุรมุข เดิมเป็นสถานที่ตั้งของพระอุโบสถหลังเก่า หรือที่ชาวบ้าน เรียกกันติดปากว่า "โบสถ์น้อย" หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังคามุงกระเบื้องดินเผา สูงประมาณ 10 เมตร เมื่อพระอริยมุนี (ศรี จิตฺตฺพล) อดีตเจ้าอาวาสริ่อดอนแล้ว ยังเหลือพระ ประธานในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น หน้าตักประมาณ 2 ศอกเศษ ตั้งบนฐานชุกชี อดีตเจ้าอาวาสได้สร้างหลังคาครอบไว้ และฐานพื้นอุโบสถถมดินขึ้นสูงประมาณ 40 - 50 เซนติเมตร ปูกระเบื้องซีเมนต์ให้เป็นลานอยู่อย่างเก่า เนื่องด้วยพระประธานเป็นพระเก่าแก่ และศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชนชาววัดเทวราชกุญชรและชาวตลาดเทวราช ให้ความเคารพบูชา ตลอดมา อดีตเจ้าอาวาสพร้อมกับคณะกรรมการวัด จึงได้มีมติก่อสร้างมณฑปทรงจตุรมุข คอนกรีตทั้งหลัง (วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร, 2560) เพื่อใช้ประดิษฐานพระประธานเก่าแก่ โดยได้เริ่มทำการก่อสร้างเมื่อ วันที่ 4 เดือนกันยายน พ.ศ. 2536 ขนาดของมณฑปจตุรมุข

เท่ากันทั้ง 4 ด้าน คือประมาณ 12.40 เมตร ยกพื้นสูงประมาณ 1.40 เมตร พื้นและผนังด้านในมณฑปปูด้วยหินอ่อน ต่อมา พระศรีวิชัยโมลี (โสภณ โสภณจิตโต ป.ธ.9 ปัจจุบันมีราชทินนามว่า พระราชสุธี) ได้รับพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชร เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2544 จึงได้ดำเนินการติดไฟระย้าภายในมณฑป ไฟกินนรีและไฟระเบียงรอบนอกมณฑป ปรับปรุงสวนหย่อมรอบ ๆ มณฑป แล้วเสร็จ เมื่อ วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2544 ปัจจุบัน มณฑปจตุรมุข นอกจากเป็นที่ประดิษฐานพระประธานแล้วยังเป็นสถานที่สวดมนต์ ปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน และเป็นที่ทำบุญถวายสังฆทานในโอกาสต่าง ๆ

6. พิพิธภัณฑ์สักทอง วินัย หมั่นคดิธรรม (คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม). (2558).อาคารพิพิธภัณฑ์สักทอง ลักษณะทรงปั้นหยาประยุกต์ 2 ชั้น กว้าง 16.75 เมตร ยาว 30.15 เมตร ใช้เสาไม้สักทองทั้งหลัง ขนาดเสา 2 คนโอบ มีอายุประมาณ 479 ปี ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง สร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้การอนุรักษ์ไม้สักทอง และเป็นศูนย์เผยแพร่ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา ภายในจัดแสดงรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งเท่าพระองค์จริงของสมเด็จพระสังฆราช 19 พระองค์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากประเทศศรีลังกา (วินัย หมั่นคดิธรรม, 2558)

7. เทวราชธรรมศาลา (ศาลาการเปรียญ) เป็นอาคาร 2 ชั้น คอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2522 ศาลาหลังนี้มีอายุกว่า 20 ปี ไม่ได้รับการบูรณะมีสภาพทรุดโทรม ประตู หน้าต่าง ฝุพัง กระเบื้องมุงหลังคาแตกหักล่อน ฝนตกน้ำรั่วซึมแทบใช้การไม่ได้ เมื่อ พ.ศ. 2545 ได้ทำการบูรณะใหม่ทั้งหลัง มีการปรับเพดานบุด้วยไม้สัก ติดไฟระย้าพื้นหินขัด เสาชั้น 2 กรุด้วยไม้สัก ประดับตกแต่งภายในอย่างสวยงาม และได้ทำพิธียกขอฟ้า ปัจจุบัน ได้ตั้งชื่อศาลาหลังนี้ว่า "เทวราชธรรมศาลา" ชั้น 1 เป็นสถานที่ทำบุญเลี้ยงพระประกอบกิจเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น ส่วนชั้น 2 เป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีบำเพ็ญบุญในงานมงคลต่าง ๆ เช่น ทำบุญวันคล้ายวันเกิดทอดผ้าป่า เป็นต้น

8. เทวราชบรรณศาลา (โรงเรียนพระปริยัติธรรม) เป็นอาคารชั้นเดียว ทรงปั้นหยาก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2462 โดย นายอึ้ง ยุทหลางทองอยู่ ลำซำ มีสภาพชำรุดทรุดโทรมอย่างมาก เมื่อ พ.ศ. 2545 ได้ทำการบูรณะใหม่ทั้งหลัง ปรับระแนง เปลี่ยนหลังคาเป็นกระเบื้องวาว กะเทาะฉาบปูน ประดับไฟ ตกแต่งภายในเป็นอาคารที่มีความสวยงาม สะดุดตาแก่ผู้พบเห็น ปัจจุบันเป็นอาคารอนุรักษ์ ได้ตั้งชื่อใหม่ว่า "เทวราชบรรณศาลา"

9. เทวราชกุญชร (กุฏิทรงปั้นหยา) กุฏิ 2 ชั้น สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2475 เป็นกุฏิพำนักของเจ้าอาวาส ต่อมาในปี พ.ศ. 2501 เจ้าอาวาสรูปใหม่ในครั้งนั้นไม่ได้พำนัก และขาดการดูแลจึงมีสภาพทรุดโทรมไปตามกาลเวลา จนกระทั่งวันที่ 5 มิถุนายน

พ.ศ. 2544 ท่านเจ้าคุณพระราชสุธี ได้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เล็งเห็นความสำคัญของกุฏิหลังนี้ ที่มีรูปทรงและโครงสร้างที่งดงามและหาได้ยาก ดังนั้นจึงได้มีดำริที่จะทำการบูรณะได้ประชุมกรรมการ และเริ่มบูรณะในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2544 เนื่องจากบริเวณที่ตั้งกุฏิเป็นพื้นที่ต่ำพอถึงหน้าฝนน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาหนุนขึ้น ก็เกิดน้ำท่วมขังจึงให้ช่างติด (ภาษาช่าง) กุฏิขึ้นอีกประมาณ 1 เมตร ปรับระแนง เปลี่ยนหลังคาเป็นกระเบื้องว่าว ก่ออิฐมวลเบา ปรับฝ้าเพดาน บูรณะแล้วเสร็จ เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2546 กุฏิหลังนี้มีความโดดเด่นและงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม ปัจจุบันกุฏิหลังนี้มีชื่อว่า "เทวราชกุญชร" เป็นกุฏิพนักของเจ้าอาวาส

10. เทวราชธรรมสภา (กุฏิทรงตรีมุข) ลักษณะทรงตรีมุข 2 ชั้น จำนวน 10 ห้อง เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหลัง พื้นปูด้วยกระเบื้องยาง ผนังก่อด้วยอิฐมวลเบา หลังคาโครงเหล็กมุงด้วยกระเบื้องปรีมา กุฏิหลังนี้สร้างขึ้นทดแทนกุฏิหลังเดิมที่ได้รื้อแล้ว เนื่องจากทรุดโทรมจนใช้การไม่ได้

11. อาคารสงฆ์พระมงคลนาวาฐ พระมงคลนาวาฐ เป็นนามพระราชทานของบิดา ศ.ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน ลักษณะทรงปั้นหยาประยุกต์ 4 ชั้น จำนวน 49 ห้อง เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหลัง พื้นปูด้วยกระเบื้องผนังก่อด้วยอิฐ บ.ป.ก. หลังคาโครงเหล็กมุงด้วยกระเบื้องปรีมา ขนาดกว้าง 12 เมตร ยาว 42 เมตร อาคารที่พักสงฆ์ เพื่อรองรับพระภิกษุสามเณรต่างจังหวัดที่ต้องการเข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในกรุงเทพฯ แต่ไม่มีที่พักสามารถเข้ามาพักอยู่ที่ อาคารสงฆ์หลังนี้ได้และเป็นการสืบสานนันทรมหาชาติ ซึ่งอาคารดังกล่าวได้รับความร่วมมือจาก ศ.ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน และท่านผู้หญิงมณฑินี มงคลนาวิน ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเป็นประธานในการก่อสร้าง และพระราชสุธี เจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชร เป็นประธานดำเนินการก่อสร้าง โดยเริ่มพิธีตอกเสาเข็มเป็นปฐมฤกษ์ต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 31 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 อาคารสงฆ์หลังนี้กล่าวได้ว่าเป็นอาคารสงฆ์ที่ทันสมัยที่สุดในประเทศไทย เพราะระบบเข้าออกเป็นระบบไฟฟ้า ต้องใช้คีย์การ์ดเท่านั้นจึงจะเข้าออกได้ ส่วนอื่น ๆ ภายในอาคารประกอบด้วย ห้องพักพระภิกษุสามเณร ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องควบคุมระบบไฟฟ้า และระบบโทรศัพท์ตู้สาขา ญาติโยมที่มาติดต่อกับพระภิกษุสามเณร จะมีห้องรับรองอยู่ชั้นล่างของอาคารฯ เป็นห้องที่จัดไว้อย่างสวยงามสะดวกสบาย พร้อมติดเครื่องปรับอากาศ ภายในห้องมีประวัติพระมงคลนาวาฐ บิดา ศ.ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน และรายชื่อผู้ร่วมบริจาคในการก่อสร้าง

12. ศาลาทำน้ำวัดเทวราชกุญชร วัดเทวราชกุญชรตั้งอยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา มีศาลาทำน้ำและโปะเทียบเรือ แต่ไม่ได้เป็นท่าสาธารณะ ดังนั้นสถานที่แห่งนี้จึงมีคนนิยมปล่อยปลา และเป็นจุดชมทัศนียภาพแม่น้ำเจ้าพระยา และชมสะพานพระราม 8 ที่ทำนํามีปลามากมายหลายชนิดอาศัยอยู่ ปัจจุบันได้รับความนิยมมากโดยเฉพาะ เสาร์ - อาทิตย์ มีผู้นำปลามาปล่อยและให้อาหารปลาเป็นจำนวนมาก

สรุป

ศาสนสมบัติภายในวัดเทวราชกุญชรวรวิหาร ปัจจุบันกรมศิลปากรจดทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญ มีสถาปัตยกรรมที่สวยงามมากมาย ทำให้วัดแห่งนี้เป็นที่ดึงดูดแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ อีกทั้งมีพิพิธภัณฑ์ไม้สักทอง ภายในมีการรวบรวมประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนา ลำดับพระสังฆราชตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีองค์ความรู้มากมาย มีพระเจดีย์ทรงเครื่องสมัยอยุธยาตอนปลาย ตามแบบกรมศิลปากร และบรรจุออบทองคำพระบรมสารีริกธาตุที่ปลายยอดพระเจดีย์ อาคารเทวราชธรรมสภา ใช้เป็นสถานที่เก็บของสำคัญของคณะสงฆ์วัดเทวราชกุญชรวรวิหาร อาคารโบราณให้ประชาชนทั่วไปเข้ามาศึกษาสถาปัตยกรรมไทยโบราณที่หาชมได้ยาก

เอกสารอ้างอิง

- คมชัดลึก. (2552). ความศักดิ์สิทธิ์ แห่ง...พระพุทธรูปเทวราชา และองค์อมรินทร์. เรียกใช้เมื่อ 13 มกราคม 2564 จาก <https://www.komchadluek.net/news/knowledge/31796>
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). (2547). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- นาวาเอก สวัสดิ์ จันทน์. (2515). นิทานชาวไร่. กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา.
- ปฏิสังขรณ์วัดเทวราชกุญชร. (2458). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 32 หน้า 1433 (26 กันยายน พ.ศ. 2458).
- พิสิฐ เจริญสุข และคณะ. (2551). พระอารามหลวง. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- วชิรา ชิติกุศลพงศ์. (2558). พิพิธภัณฑ์ ไม้สักทอง วัดเทวราชกุญชรวรวิหาร. วารสารกรมประชาสัมพันธ์, 20(221), 13-16.
- วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร. (2560). ประวัติวัด. เรียกใช้เมื่อ 13 มกราคม 2564 จาก <http://watdevaraj.org/recruiting/>
- _____. (2560). สิ่งสำคัญ. เรียกใช้เมื่อ 13 มกราคม 2564 จาก <http://watdevaraj.org/attraction/>
- วินัย หมั่นคติธรรม. (2558). A Study of Physical Factors to reduce the Risk of Disasters Case Study : Dusit District Bangkok การศึกษาปัจจัยทางกายภาพเพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดภัย กรณีศึกษา: พื้นที่เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร. ใน การประชุมสวนสุนันทาวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 26 - 27 พฤศจิกายน 2558. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

หม่ายกำหนดผูกพัทท์ สมุดไทยดำ, อักษรไทย, ภาษาไทย, เส้นดินสอขาว. (2364). หม่ายรับสั่ง
รัชกาลที่ 2 จุลศักราช 1183 เลขที่ 2.